

КРОЛЕВЧАНИ У ВІЙНІ 1812 РОКУ

Про наполеонівські війни початку XIX століття написано безліч книжок найрізноманітнішого характеру. Цікавість до подій 190-літньої давності викликана в першу чергу тим, що вони торкнулися життєвих інтересів багатьох народів, у них вирішувалась доля різних країн Європи. Кульмінаційним пунктом цих подій була навала на Росію наполеонівської армії та її загибель.

Через кілька років після завершення Вітчизняної війни 1812 року в Росії з'явилися перші твори про неї, а всього до 1912 року вийшло близько 2400 найрізноманітніших праць. З'являються нові дослідження та науково-популярні праці і в наш час.

Та, на превеликий жаль, питання про участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 року майже не освітлене в історичній літературі, хоч тема заслуговує великої уваги як одна з цікавих сторінок українського народу не тільки тим, що він брав участь у розгромі ворожого нашестя, а й намагався повернути козацькі вольності, втрачені у XVIII столітті.

До 1917 року цій темі присвятив кілька номерів журнал «Киевская старина», трішки працювали над нею губернські архівні комісії, у 1950-1980 роках вийшли праці: В. Стрельського «Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 року» (Київ, 1953); Г. Гербільського «Українські козацькі полки і українське ополчення в боях Вітчизняної війни 1812 року» (Львів, 1953); Б. Абаліхіна «Український народ у Вітчизняній війні 1812 року» (Київ, 1962).

Як бачимо, дуже мало. Тож хотілось би, використовуючи ті мізерні дані, які вдалося знайти, розповісти про далеких предків-кравеців, котрі брали участь у знаменних подіях 190-літньої давності.

Пошук історичних даних було розпочато з опрацювання вже опублікованих джерел. Потім були пошуки в Державному архіві Чернігівської області. У фондах «Канцелярія Чернігівського цивільного губернатора» та «Чернігівські губернські дворянські депутатські збори» автору вдалося відшукати кілька десятків справ про формування козацьких полків та земського ополчення на Чернігівщині і, зокрема, на Кравецьчині, а також про бойовий шлях земського ополчення. На жаль, автору не вдалося попрацювати в Центральному державному військово-історичному архіві Росії, і тому відомості про бойовий шлях 3-го Чернігівського козацького полку довелося черпати майже виключно з опублікованих джерел, перелік котрих надається.

Напередодні війни 1812 року Україна фігурувала у військових планах і Франції, і Росії. Невдоволення українського народу політикою царського уряду не залишилася поза увагою Наполеона, який вирішив використати в своїх інтересах.¹ Його радники із захопленням малювали вигоди, які здобуде Франція, перетворивши Україну в свою колонію. Вони прямо заявляли, що тут Наполеон знайде собі славу не меншу, ніж під пірамідами Єгипту. Впевненість керівництва Франції в тому, що йому поталанить нацькувати українців на російський народ, відторгнути Україну і тим самим ослабити російську державу, була така велика, що воно навіть розробляло плани використання матеріальних та людських резервів України для ведення війни за світове панування. Проекти про перетворення регіону Чорного моря на внутрішній ринок Франції подавали географ Мальт Брюн, економіст Жан Дюбуа, директор міністерства закордонних справ Франції Готерів. Окрім економічного проекту, був створений і військовий, за яким планувалося 80000 чоловік легкої української кавалерії відправити як допоміжний корпус в Індію.²

Царський уряд спочатку відводив Україні роль постачальника продовольства та фуражу. На її території були засновані продовольчі магазини та бази, де зберігалась велика кількість борошна, круп, вівса. Лише за кілька місяців до початку війни царський уряд почав піклуватись про захист південних губерній. В квітні 1812 року була сформована та розміщена на Волині III Західна армія генерала Тормасова (46 тис. чоловік, 164 гармати).³ Для посилення III армії було вирішено створити кінне козацьке військо. В

червні розпочалось формування 4-х козачих полків в Київській та Кам'янець-Подільській губерніях. Під Києвом будувалися укріплення.

Але Росія не встигла повністю підготуватися до війни. В ніч на 24 червня 1812 року наполеонівська армія перейшла кордон. Перевага ворога у живій силі змусила царський уряд енергійніше зайнятися формуванням поповнення. Імператор Олександр I видає рескрипт Малоросійському генерал-губернатору Я. І. Лобанову-Ростовському про формування козачих полків у Полтавській та Чернігівській губерніях, які повинні були «...заміняти Малоросії обыкновенный рекрутский набор, в прочих губерниях к осени приготавливаемый». Ці полки, а також рекрутські батальйони, зібрані у Стародубі, Новгороді-Сіверському, Конотопі, Ромнах, Сумах, Глухові, повинні були терміново вирушити до Тули та Калуги.

10 липня 1812 року на основі отриманого рескрипту Лобанов-Ростовський видає відозву № 4 до земських комісарів, найближчих начальників козачого стану про набір у полки.

Основні положення відозви такі:

1. Рекрутство для козаків відміняється, після завершення війни полки розпускаються, але козаки назавжди зараховуються до українського війська і за першим покликом повинні з'явитися у полки. Офіцери отримують мундири та всі права уланських офіцерів, вони вважаються на службі і після розпуснення полків. В цей час вони повинні слідкувати за станом та заняттями своїх підлеглих.

2. У полки могли записуватися усі бажаючі та придатні до військової служби. Козак повинен бути на коні та мати при собі жупан, пару шароварів, пару чобіт, дві сорочки, шапку з китицею та сумку для патронів.

3. Кожен козак також повинен мати свою зброю, маленьку валізу, баклажку для води та сакви для фуражу. Козакам видавали спис, шаблю, пістолет та 16 рушниць на 150 чоловік. Казна постачала харч, порох, свинець.⁴

16 липня 1812 року Лобанов-Ростовський повідомив Полтавське та Чернігівське губернські правління про своє рішення звернутися до царя з проханням не ставити козаків у рекрутську чергу і податки брати, як за старих часів. Тут же він вказує на те, що в кожному сформованому полку повинно бути 12 сотень, один полковий командир, два штаб-офіцери, два ад'ютанти, один скарбничий та штаб-трубач; на кожні 150 чоловік по одному ротмістру, поручику, вахмістру, два корнети, 10 унтер-офіцерів, два трубачі.⁵

Треба віддати належне російському уряду в тому, що він вкотре вже вдало зіграв на національних почуттях українського народу. В той час в Україні ще пам'ятали слова «козак», «козацтво», «козацькі привілеї». Повірівши в обіцянку уряду про відродження козацтва та бажаючи позбутися рекрутства й різних податків, українці почали записуватись до козачих полків.

На Чернігівщині було сформовано 6 кінних козачих полків. 1-й сформував підполковник Семека в Чернігові, 2-й - полковник Потресов - у Новозибківському повіті, 3-й полк - капітан Шапошников-Сахно - у Коропі Кролевецького повіту, 4-й - майор Міклашевський - у Воронежі Глухівського повіту, 5-й - підполковник Шейнерт - у Козелецькому повіті, 6-й - майор Турчанинов - у Стародубському повіті.⁶

3-й Чернігівський козачий полк сформував у Коропі з козаків Кролевецького та Конотопського капітан Шапошников-Сахно. В полку нараховувалось 1200 бійців. Він складався з 2-х батальйонів по 4 ескадрони в кожному. Першим батальйоном командував сам полковий командир, другим - поручик Данченко. На чолі ескадронів стояли Каменський, Соломко, Демидовський, Демидов, Купенков та інші.⁷

Усього за місяць полк було сформовано, а на початку вересня завершено формування усього козачого ополчення.

Земське ополчення почало формуватися після царських маніфестів від 6 та 18 липня про створення ополчення для підкріплення армії та «защиты Отечества». Маніфест був розісланий по губернських містах, звідкіля в повітові міста були направлені відозви. Отримавши відозву, маршалок дворянства Кролевецького повіту зібрав дворянські збори. На них було ухвалено:

1. Виставити ратників та забезпечити їх харчами;
2. Із дворян призначити сотників та півсотників;
3. Якщо хтось з дворян не виставить ополченців, то мусить офірувати гроші на постачання ополчення.

Повітовим начальником ополчення було призначено капітана флоту другого рангу Степана Івановича Щитинського.⁸ Щитинські були польського походження і, як вказує О. Лазаревський, «за виходом в Россию пожалованы деревнею Щетинскою». Іван Щитинський вийшов у відставку з військової служби у званні поручика 1769 року й, оселившись у Коропі, одружився з дочкою протопопа Ксенією Гловачевською. Його син Степан закінчив морський кадетський корпус, 1791 року йому надано чин мічмана та направлено на Чорноморський флот. У 1800 році він вийшов у відставку й оселився на Кролевеччині. У 1834 році С. І. Щитинському належав хутір Барнгольм на Коропщині, у якому проживало 3 душі ж. с., та у самому місті Коропі мешкало 6 селян, які належали йому.⁹ Рід Щитинських занесено до родовідної книги шляхетства Чернігівської губернії. Востаннє прізвище С. І. Щитинського зустрілось автору за 1846 рік, коли «престарелый» капітан флоту подав до губернського правління супліку про надання йому безкоштовних ліків.

На допомогу С. І. Щитинському батальйонним начальником було призначено капітана Якова Ходата, ад'ютантів Г. Беякова, К. Дубницького, а також 13 сотників та 26 півсотників. Самих ополченців було спочатку близько тисячі. Серед них: Іван Антоненко, Яким Оліфіров, Михайло Оболонський, Василь Терещенко, Іван Яценко з Кролевця; Яків Артеменко, Тихоній Момот з Реутенець; Іван Артеменко, Корнілій Комар з Обтового; Павло Бондаренко з Подолова; Павло Верба з Погорілівки; Федір Овсієнко, Пилип Марій з Грузького; Григорій Хилько з Бистрика; Василь та Максим Щербані з Мутина.¹⁰

У червні 1814 року маршалок дворянства Кролевецького повіту Григорій Бутович склав «именной список Кролевецкого пешего ополчения штаб и обер офицерам» (44 прізвища) та «Именной список Кролевецкого ополчения защитников» (1205 прізвищ) і надіслав їх у губернське правління. Зараз ці списки разом зі списками ополченців інших повітів зберігаються у Державному архіві Чернігівської області.¹¹

А зараз трохи зупинимося на участі наших земляків у бойових діях. У кінці липня 1812 року французькі війська підійшли впритул до північного кордону України на всьому його протязі, окремі загони просочилися на територію Чернігівщини. У повітах Мглинському, Суразькому, Новозибківському, Стародубському було створено селянські дружини самозахисту. Проникнення ворога в українські губернії стривожило командування російської армії, котра стримувала наступ переважно з півдня. В цей час вона відступала до Москви, і Головний штаб, не маючи змоги виділити війська для захисту України, поклав це завдання на українське ополчення.

2 серпня 1812 року генерал-губернатор Лобанов-Ростовський наказав повітовим маршалкам дворянства негайно вислати збройні команди для підтримки селян прикордонних повітів.

20 серпня 1812 року 540 ополченців Кролевецького повіту на чолі з Щитинським виступили на кордон Новозибківського повіту. З 19 по 24 серпня ополченням було видано 1162 пуди сухарів, 303 чверті борошна, 54 чверті круп.¹² Начальницький склад отримав 1200 карбованців платні. Інший загін кролевецьких ополченців в складі 646 чоловік під командуванням капітана Павла Вільчика виступив 3 вересня.¹³ На кордоні з Білорусією розташувались й ополченці інших повітів. Кожен полк відповідав за певну ділянку і підтримував тісний зв'язок із сусідніми полками. Ополченці були озброєні списками, шаблями. Вогнепальної зброї було обмаль. На кінець серпня близько 20 тисяч чернігівських ополченців охороняло понад 700 верст кордону.

Поруч з ополченнями діяли окремі частини російської армії. Тракт Могильов-Чернігів прикривав батальйон гренадерів 26-ої гренадерської дивізії підполковника Кленовського. Згодом до цього батальйону були приєднані 3-й Бузький та 3-й Чернігівський козаці полки.¹⁴

Довідавшись про відсутність регулярних російських військ між Дніпром та Десною, французьке командування вирішило прорватися тут у південні губернії і в другій половині вересня розпочало наступ. Він вівся одночасно на двох напрямках: від Бобруйська на Чечерськ і від Сльні на Рославль-Брянськ-Мглин. Його вели 7 тисяч французів, чотири полки польської кавалерії та два батальйони німецької піхоти.¹⁵ За часом ці бої збіглися з наступом головних сил французької армії під Малоюрославцем, тому командування обох сторін надавало великого значення фланговим боям на південному напрямку.

Під тиском переважаючих сил ворога охоронці кордону почали відступати. Особливо жорстокі бої точилися навколо Чечерська, місто кілька разів переходило з рук в руки. Отримавши підкріплення, козаки, ополченці, гренадери після запеклих боїв звільнили Чечерськ та навколишні села.

Козаки та ополченці з честю витримали бойове хрещення. «Вверенный мне полк, - доповідав М. І. Кутузову командир 3-го Чернігівського полку Шапошников-Сахно, - учасцював в сражениях, находился все время на передовых постах и показал отличную храбрость и мужество». Доповідаючи російському генералу П. П. Коновніцину про участь у боях свого війська, начальник Чернігівського ополчення М. В. Гудович 15 жовтня 1812 року писав: «Правда, что число рати велико, но ежли потрудитесь взглянуть на карту Черниговской губернии, то увидите, что от пункта Брянского уезда, где сходятся на углу Орловская, Смоленская и Могилевская губернии, держу цепь аж до Киевской губернии более чем на 700 верст расстояния; итак все почти мое ополчение на часах, а не в оборонительном порядке. Нет же дня, чтобы меня не тревожили каким-либо Виктором, Домбровским... Я дал по требованию отряда от Эртеля подполковнику Кленовскому 1000 чел. защитников в Чечерск, из коих, слышу только стороною, сотня была в деле, два защитника убиты и восемь ранено, а сего дня еще требует от меня подкрепления, что я делаю и рад, но только чтоб меня хоча за какого-нибудь, но товарища и одноземца в подвигах считали...»¹⁶

За участь у боях під Чечерськом 34 козаки та унтер-офіцери 3-го Чернігівського козачого полку були нагороджені хрестом на георгієвській стрічці.

На початку жовтня французьке командування знову активізувало свої дії, збираючи під Рогачовим, Чечерськом і Рославлем великі сили. Начальник Чернігівського ополчення генерал-лейтенант Гудович теж концентрує війська. В перших числах жовтня в Чечерськ вступили три ескадрони Чернігівського козачого полку, 539 ополченців Кролевецького та 494 Суразького повітів. У Чернігівську губернію були відправлені полтавські козачі полки, 1-й полк вступив до Кролевеця.¹⁷

У жовтневих боях ворог знову був розгромлений і почав відступати. Перед об'єднаним Чернігівсько-Полтавським ополченням Головний штаб поставив завдання визволити південну Білорусію, ведучи наступ на Могильов. У Могильові зберігалися великі запаси продовольства та медикаментів для французької армії. Наполеон планував закріпитися між Вітебськом та Могильовом і розпочати звідси новий похід на Київ чи Москву. Для здійснення могильовської операції Кутузов виділив, крім українського ополчення, частину Калузького, партизанські загони Ожеревського, Сеславіна, Давидова.

2-4 листопада 1812 року виступили в похід загони Чернігівського ополчення, які займали пости на кордонах Мглинського, Суразького, Новозибківського повітів. Подолавши опір ворога під Пропойском, Журавичами, Биховом, вони підійшли до Могильова.

17 листопада Гудович доповів Кутузову про виконання завдання. У цьому поході масовий героїзм проявив особовий склад 3-го Чернігівського козачого полку. Його командир у рапорті на ім'я фельдмаршала просив відзначити знаком військового ордена 14 козаків свого полку.¹⁸ Про те, як вели себе воїни земського ополчення, збереглося свідчення майора Підгайського, командира 1-го Чернігівського пішого полку: «Следуючи до города Могилева, - пише він, - узнал я как ревность к службе офицеров и рядовых защитников, так и нужды ими понесенные. Все они, кроме потерпенных нужд в переходах и не имея полтора месяца квартир, стоя на биваках не только не сказали ни малейшего неудовольствия, а находясь в действующей линии и быв некоторые в употреблении в дело блюли всю долженствующую дисциплину и послушание».¹⁹

Як бачимо, завдяки відчайдушному опору ополчення французькі війська не змогли оволодіти багатьма губерніями півдня та поліпшити своє стратегічне становище.

Після завершення Могильовської операції Кутузов передислокував частину Чернігівсько-Полтавського ополчення, а також ополчення інших губерній на Волинь. Звідси вони розпочали свій закордонний похід. У квітні 1813 року Глухівський, Кролевецький, Конотопський, Новгород-Сіверський та Суразький піші полки, котрі відпочивали в цей час в Чернігівській губернії, отримали наказ розпочати закордонний похід. Наведемо лист командуючого Чернігівським військовим ополченням генерал-майора Якова Мусяйовича Шемшукова до губернського маршалка шляхетства Миколи Михайловича Стороженка, в якому йдеться про цей наказ.

«Милостивый государь Николай Михайлович! Остававшимся на местах в Черниговской губернии Глуховскому, Кролевецкому, Конотопскому, Новгород-Северскому и Суражскому пешим полкам, по повелению его светлости Главнокомандующего всеми Российскими Армиями Генерал-фельдмаршала князя Кутузова-Смоленского, предписал я сего числа выступить по получении повеления через 24 часа Варшавского Герцогства в назначенные каждому из них места... направление всем через Киев; А Вас Милостивый Государь покорнейше прошу на починку одеяния и обуви и чиновникам в жалованье выслать немедленно в Киев же нужное количество для каждого полка суммы...

Шемшуков».²⁰

20 травня 1813 року Кролевецький піший полк уже був розташований на Волині в районі міста Луцьк. Звідси Щитинський відрядив полкового ад'ютанта К. Дубницького до повітового маршалка Г. Бутовича за грошима, конче необхідними для утримання ополчення.²¹

Тут треба сказати, що службу ополченці несли в тяжких умовах. У них не було навіть необхідного. 22 травня 1813 року командир корпусу генерал С. П. Ратт доповідав начальству про тяжкий стан Чернігівського та Полтавського ополчення: «Оное ополчение не имеет никаких средств и во всем много нуждается...в оном ополчении котлов для варения пищи совсем не имеется и денег для покупки оных также нет.»

У вищезгаданому документі від 20 травня 1813 року командир полку С. І. Щитинський рапортує чернігівському маршалу дворянства Стороженку: «Сейчас полк находится в Вольнской губернии, в коей продолжается ежедневные дожди и ненастья. Обувь и одежда пришли в совершенную негодность и починить их невозможно... Прошу предписать Гр. Бутовичу выдать сумму полковому адъютанту Дубницкому, командированому к нему от полка, и чтобы Дубницкий возвращался в полк в Герцогство Варшавское в местечко Листовицы.»²²

Залишається тільки гадати, чому кролевчани так поставились до постачання своїх захисників. Адже ще 28 березня 1813 року в Кролевіці відбулися дворянські збори, на яких було вирішено видати платню Щитинському і Вільчику по 400 карбованців, сотникам і півсотникам - по 90 та 50, а кожному захиснику - по 3 крб. за три місяці 1813 року («генварскую треть»). Ці гроші були зібрані з поміщиків та громад, котрі виставили ополченців. Вони також повинні були постачати чоботи та літній одяг замість зимового.²³

У другій половині 1813 року реорганізовані в армійські бригади чернігівські ополченці у складі корпусу генерала С. П. Ратта брали участь у блокаді польської фортеці Замостя. Ось яку оцінку їх діям дав генерал Ратт: «Малороссийское ополчение показало под стенами Замостья мужество и неустрашимость сверх того, которые можно было ожидать от людей, необыкших обращаться с оружием. Четыре недели перед сим они отражали всегдашней непрятельские нападения лучших польских войск, из коих составлен был гарнизон крепости Замостье. Священной обязанностью поставляю отдать искреннюю похвалу, заслуженную всеми офицерами а особенно начальниками полков.»²⁴

У Чернігівському державному архіві зберігається «Ведомость о состоянии Черниговского военного ополчения под командою генерал-майора и кавалера Шемшукова. 26 декабря 1813 года». З цього документа маємо можливість почерпнути дані про стан ополчення майже через півтора року після його організації. Реорганізоване у чотири бригади та звідний батальйон (колишні 3-й та 4-й полки), ополчення входило до складу армійського корпусу генерал-лейтенанта С. П. Ратта. Першою бригадою командував майор артилерії Підгайський, другою - полковник Карпека, третьою - Боршевський, четвертою - майор Чернулуський. Бригади складалися з 25 батальйонів, в яких налічувалось 100 рот. Особовий склад бригад за списком був таким: 10 штаб-офіцерів, 501 обер-офіцер, 960 унтер-офіцерів, 310 музикантів, 15.821 рядовий, 16 нестройових нижчих чинів, усього за списком - 17.743 чоловік. Реально ж було майже на 5 тисяч ополченців менше: штаб-офіцерів - 8, обер-офіцерів - 440, унтер-офіцерів - 899, музикантів - 294, рядових - 11.150, нестройових - 16 чоловік, усього - 12.807 чоловік. Кролевецький піший полк під командуванням С. І. Щитинського входив до складу бригади майора Чернулуського. Під відомістю є дані про втрати ополчення у Польщі: загинуло - 32, втекло - 1762, померло - 2081 чоловік.²⁵

Роблячи тут невеликий відступ, автор наводить два документи з Російського

державного архіву, які яскраво висвітлюють роль С. І. Щитинського на чолі пішого полку. Цитуємо мовою оригіналу.

Перший: «...Аттестата от армии генерал-майора Варшавского военного коменданта Левицкого 4 ноября 1814 года за № 4271 данного флота капитана II ранга Щитинскому, что во время нахождения его в городе Варшаве, с августа 1813 года по 1814 г. мая месяца, состоящая в ведении его команда содержима была в должном порядке, и чинимые разного рода поручении ему исполнял в точности с успехом и примерною деятельностью...»²⁶

Другий: «Такового же аттестата губернского начальника ополчения генерал-майора Шемшукова 15 генваря 1815 г. о данном ему же ... в ополчении поветовым начальником, где продолжая службу, находился при защищении границы разделяющей Белорусско-Могилевскую с Черниговской губернией, а по изгнании из России неприятельских войск 1813 августа 8 дня с ополчением Кролевецкого повета в заграничном походе в Герцогстве Варшавском и по сформировании в оном 1813 июля 8 дня Черниговского ополчения по армейскому положению в полки и бригады по повелению Главного начальства, отряжен с отдельными командами в г. Варшаву и другие места для прислуги по госпиталям, где находился по день распушения ополчения в Дома исполнял возглавляемые на него по службе и др. препоручения с успехом оказывая всегда особенную деятельность, аттестовался достойным.»²⁷

На наш погляд, ці два аттестати характеризують не тільки Щитинського, а й дають детальнішу уяву про все ополчення загалом.

На військовій службі Чернігівське земське ополчення перебувало до вересня 1814 року. 4 вересня черговий генерал 3-ї Західної армії Собанєєв доповів керуючому військовим міністерством Горчакову про розпуск Чернігівського ополчення. Для більшої зручності воно було поділене на чотири колони, котрі вирушили кожна своїм маршрутом: 1-а (полковник Карпека), 2-а (майор Данилович), 3-я (майор Підгайський) пересувались за маршрутом Володимир-Житомир-Київ-Козелець-Чернігів; 4-а (полковник Борщевський) - Брест-Литовський-Кобрин-Мозир-Чорнобиль-Чернігів.²⁸

До Чернігова колони прибули з 2 по 10 листопада 1814 р. Усе ополчення вишукувалось перед соборною Преображенською церквою. Після молебну прапори були покладені в храм на зберігання, зброю здано, а самі захисники відправлені на попереднє місце проживання. Рахуючи першу відправу до діючої армії 20 серпня 1812 р., кролевецькі ополченці відбували мобілізацію два роки і два з половиною місяці.

Регулярні Чернігівські кінно-козачі полки з дозволу імператора Олександра I були введені до складу діючої армії. Другий полк було передано до корпусу генерал-лейтенанта Єрмолова, перший та четвертий - до корпусу генерал-губернатора Герцогства Вашавського Ланського, частини розформованого п'ятого полку zostалися у Вільні при військовому губернаторі Римському-Корсакові.²⁹

Третій Чернігівський козацький полк під командуванням майора Шапошникова-Сахна був переданий генерал-інтенданту Канкріну, у складі Головної діючої армії брав участь у закордонному поході, дійшов до Франції. Це твердження яскраво ілюструють матеріали з формулярного списку полковника Павла Андрійовича Огієвського, кавалера орденів Св. Георгія IV ступеня, Св. Володимира IV ст., Св. Анни III ст. з бантом, Св. Станіслава II ст., золотої шпаги з написом «За хоробрість», має медалі в пам'ять 1812 року за взяття Парижа, за Перську і Турецьку війни.

Зупинимось на його життєвому шляху детальніше. Народився П. А. Огієвський у м. Кролевіці близько 1793 року. 3 березня 1809 року по серпень 1812 року працював у Чернігові в будівельній експедиції. 4 серпня 1812 року вступив на військову службу унтер-офіцером до 3-го Чернігівського козачого полку. Зі своїм полком «...Был в походах 1812 октября в Могилевской губернии в Белицком и Рогачевском уездах, на передовых аванпостах и разъездах безсменно по день занятия города Могилева, в сражении того же месяца 25 числа при селении Рудине 1813 г. августа 22 в Варшавском Герцогстве, в Пруссии и Селезии, с 31 августа в Австрии, Богемии, Саксонии, Баварии 1814 г. в Швейцарии и Франции в походах и сражениях, марта с 13 по 16 в преследовании неприятеля, 18 при городе Париже и занятии оногo, потом обратно через Германию до России...» Після французької кампанії продовжив службу у Арзамаському кінно-егерському та Грузинському гренадерському полках, брав участь у бойових діях на Кавказі. 8 червня 1844 року вийшов у відставку полковником, через кілька років купив

невеликий масток під Кролевцем у селі Ображіївка Новгород-Сіверського повіту.³⁰

Як бачимо, кролевчанам на військовому поприщі пощастило навіть більше, ніж окремим частинам російської армії. Вони навіть дійшли до Парижа!

Влітку 1816 року до Чернігова надійшов імператорський указ, щоб «...распустили оных казаков по домам их, представя им полную свободу в недрах семейств своих заниматься хозяйственными упражнениями и оставя их мундирные вещи в награду службы их.»³¹

У серпні-жовтні 1816 року 3-й козачий полк був розформований. В Кролевці відбувся огляд полку. Для подальшої військової служби відібрали 100 коней і розподілили між козачими волостями повіту. Решту коней продали на вересневих торгах у Кролевці та Коропі.

10 жовтня кролевецький городничий Пузиревський доповів у Чернігів, що він прийняв від козаків 3-го полку списи, шаблі, сідла та іншу військову амуніцію.³²

Після розформування козачих та земських полків дехто з офіцерів вирішив продовжити військову службу. Так, Степан Пузиревський служив півсотником Кролевецького пішого полку, а потім служив у Камчатському піхотному полку, вийшов у відставку капітан 1822 року. Остап Моргацький починав службу у 3-у козачому полку, потім служив у Капорському піхотному, звільнився 1841 року підполковником.

Іван Нечай після 3-го козачого служив у різних піхотних полках, пішов у відставку підполковником.³³

Наприкінці розповіді про війну 1812-1815 рр. хочеться сказати кілька слів і про іншу «війну» - війну дворян за нагороди. Річ у тім, що указом від 30 серпня 1814 року була запроваджена бронзова медаль для нагороди офіцерів, учасників закордонного походу, дворян та чиновників, котрі брали участь у формуванні ополчення або зробили пожертвування на армію. Медаль була на Володимирівській стрічці, на одному боці зображено Всевидюче Око в сійві та напис «1812 год», на другому напис «Не нам, не нам, а имени твоему». Відразу ж з'явилося багато бажаючих отримати цю нагороду. Від Кролевецького повіту Бутович представив до нагороди 281 чоловіка та 34 жінки. Але до цього списку потрапили не всі і до Чернігова відразу ж «полетіли» скарги та прохання видати медаль. Пристрасті не вгамовувалися ще років з десять. Якщо не допомагало губернське місто, зверталися у Санкт-Петербург. У Чернігівському архіві мені вдалося знайти один вельми цікавий документ - лист-прохання кролевецького дворянина Луки Стожка про видачу медалі.³⁴ Лист написано на гербовому папері. З лівого боку напис: «Получено 16 декабря 820 года». Лист доволі цікавий, тому навожу його повністю.

«Всепресвятлейший Державнейший Великий Государь Император Александр Павлович Самодержец Всероссийский Государь всемилостивейший

Просит дворянин Кролевецкого повета коллежский регистратор Лука Андреевич Стожко. А о чем тому следуют пункты

1

Будучи в семействе старший и единственный сын умершего дворянина коллежского канцеляриста Андрея Стожка находился по определению Г. маршала дворянства Кролевецкого повета 1812 года по 1814 год в принятии и здачи собираемого с души по 1 пуду с пропорцією круп и овса для продовольствия войск в 1812 году зделал пожертвование на содержание милиции 25 руб. о чем с прилагаемого при сем свидетельства выданного мне от господина маршала дворянства сего повета благоусмотреть можно, но следуемой мне высочайше утвержденной для дворянства в память 812 года медали еще не получил почему всеподданейше прошу высочайшим вашего императорского высочества указом повелению было сие мое прошение приняв записать следуемую мне высочайше утвержденную для дворянства в память 812 года медаль выдать.

Всемилоостивейший Государь Вашего Императорского Величества о сем моем прошении решение учинить. 1820 года октября 12 дня.

К подачи подлежит Его Превосходительству господину губернскому маршалу генерал-майору и кавалеру Шираю.

Переписал сие прошение с сочинения просителя канцелярист Василий Щербанев.

Дворянин коллежский регистратор Лука Стожко.»

Подальші подробиці цієї справи нам невідомі, але медаль Стожку таки видали.

Чекали на нагороду козаки і селяни. Одні чекали повернення козацьких привілеїв, інші – маніфесту про волю і землю. Та не дочекалися. За вірну службу їм тільки оголосили «Его Императорское благоволение .. и что воинские труды их оканчиваются.»

Як бачимо, наші земляки разом з іншими українськими ополченцями, внесли і свій вклад в розгром наполеонівського нашестя. Вони не допустили загарбників на територію України, вивели зі строю близько 130 тисяч ворожих солдатів, захищаючи підступи до Брянська, Калуги, ряду українських та білоруських міст. Вони дали змогу Кутузову підготувати контрнаступ і взяли діяльну участь у визволенні Білорусії та закордонному поході російської армії.

Джерела та література:

- 1 Абалихин Б. С. Украинское ополчение 1812 года // Исторические записки. - Т. 72. - Изд-во АН СССР, 1962. - С. 90.
- 2 Абаліхін Б. С. Український народ у Вітчизняній війні 1812 р. - К.; 1962. - С. 7-8.
- 3 Абалихин Б. С. Исторические записки. - Т. 72. - С. 90.
- 4 Український народ у Вітчизняній війні 1812 р. Збірник документів. - К. 1948. - С. 7-9.
- 5 Отечественная война 1812 года. Материалы ВУА. - т. XVII. - СПб, 1911. - С. 363-365.
- 6 Абалихин Б. С. Исторические записки. - Т. 72. - С. 95.
- 7 Державний архів Чернігівської області. /ДАЧО/. - Ф. 128, Оп. 1, спр. 1628, арк. 95.
- 8 Труды Черниговской Губернской Архивной комиссии. Выпуск X. - Чернигов, 1913. - С. 110.
- 9 ДА Сумской области. - Ф. 818, оп. 1, спр. 21, арк. 28.
- 10 ДАЧО. - Ф. 128, оп. 1, спр. 1208, арк. 522-591.
- 11 ДАЧО. - Ф. 128, оп. 1, спр. 1208.
- 12 Труды Черниговской Губернской Архивной комиссии. Выпуск X... - С. 110. ДАЧО. - Ф. 133. Оп. 1, спр. 205, арк. 5.
- 13 Гербільський Г. Ю. Українські козацькі полки і українське ополчення в боях Вітчизняної війни 1812 року.//Наукові записки Львівського університету. Т. XXV/-1953, - серія історична. Випуск 5 - С. 98. ДАЧО. - Ф. 133, оп. 1, спр. 198, арк. 5.
- 14 Абаліхін Б. С. Український народ....К; 1962. - С. 31. Абалихин Б.С....//ИЗ - т. 72. - С. 101, 104.
- 15 Абалихин Б. С. О стратегическом плане Наполеона на осень 1812 г.// Вопросы истории. - 1985. - № 2. - С. 76.
- 16 Народное ополчение в Отечественной войне 1812 г. Сборник документов под редакцией Л. Г. Бескровного. М., 1962. - С. 435.
- 17 Там само. С. 443.
- 18 Абаліхін Б.С. Укр. народ... - К.; 1962. - С. 51.
- 19 Гербільський Г. Ю. Вказана праця. - С. 103.
- 20 ДАЧО. - Ф. 133, оп. 1, спр. 188, арк. 145.
- 21 ДАЧО. - Ф. 133, оп. 1, спр. 188, арк. 255-255 зв.
- 22 ДАЧО. - Ф. 133, оп. 1, спр. 188, арк. 255-255 зв.
- 23 ДАЧО. - Ф. 133, оп. 1, спр. 188, арк. 178-179.
- 24 Стрельський В. І. Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 р. - К.; 1953. - С. 29.
- 25 ДАЧО. - Ф. 133, оп. 1, спр. 188, арк. 396-397.
- 26 Російський державний історичний архів. - Ф. 1343, оп. 34, спр. 444, арк. 8 зв.
- 27 РДІА (Санкт-Петербург). - Ф. 1343, оп. 34, спр. 444, арк. 9-10 зв.
- 28 Труды ЧГАК. Выпуск X....- С. 136.
- 29 Труды ЧГАК. Выпуск X....- С. 135.
- 30 РДІА (Санкт-Петербург). - Ф. 1343, оп. 26, спр. 3134, арк. 4-10.
- 31 ДАЧО. - Ф. 128, оп. 1, спр. 1628, арк. 14.
- 32 ДАЧО. - Ф. 128, оп. 1, спр. 1628, арк. 29, 102, 137, 370-395.
- 33 Милорадович Г. А. Родословная книга Черниговского дворянства. Т. I-II - СПб, 1901.
- 34 ДАЧО. - Ф. 133, оп. 1, спр. 215, арк. 581, 942-953.

Микола Міткевич

МИКОЛА КИБАЛЬЧИЧ — РЕВОЛЮЦІЙНИЙ НАРОДНИК, ВЧЕНИЙ

Микола Кибальчич народився в сім'ї священика 19 жовтня 1853 року¹ в місті Коропі Кролевецького повіту Чернігівської губернії. У сім'ї, крім найменшого Миколи, було ще четверо дітей - Степан, Ольга, Катерина, Тетяна і Федір.

Батько Миколи Іван Йосипович Кибальчич був людиною спокійною, задумливою, майже суворою. Любив пісні і сам добре співав. Багато читав. Передплачував журнали. Своєю освіченістю він відрізнявся від інших коропських попів і особливої дружби з